

УДК 355.134“1943/1944”+069:929(477-25)+069.8

Т. М. ПОГОРІЛА*

**ПОДЯКИ ВЕРХОВНОГО ГОЛОВНОКОМАНДУВАЧА
ЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО
(за матеріалами Меморіального комплексу “Національний музей
історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років”)**

За матеріалами фондів Меморіального комплексу проаналізовано подяки Верховного Головнокомандувача за визволення України як унікальне історичне джерело; шляхом джерелознавчого аналізу здійснено їх класифікацію та визначено значимість.

Ключові слова: Меморіальний комплекс “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років”; подяки ВГК за визволення України; Друга світова війна; історичне джерело.

Однією з найбільш численних і різноманітних документальних колекцій, що зберігаються у фондовому зібранні Меморіального комплексу “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років”, є документи з подяками Верховного Головнокомандувача (надалі – подяки ВГК). Вони є наочним прикладом системи заохочень Червоної армії періоду Другої світової війни. Такі заохочення здійснювалися від 25 січня 1943 р. до 3 вересня 1945 р. згідно з наказами Верховного Головнокомандувача Й.В. Сталіна¹. Після визволення конкретного населеного пункту й успішного завершення бойової операції Оперативне управління Генерального штабу готувало вітальні накази, в яких перелічувались частини і з'єднання, які найбільше відзначились у боях. Їм надавали почесні найменування, гвардійські або на честь визволених міст, а також оголошувалася подяка військам, які безпосередньо брали участь у цих подіях. Такі вітальні накази оголошувалися по Всесоюзному радію, публікувалися у пресі. Кожен такий наказ зачитували перед особовим складом військ, адже він мав особливе значення для піднесення бойового духу армії. Попри значну кількість документів з подяками ВГК, нині вони зберігаються лише в музеях та сімейних архівах. Наукові співробітники музею ніколи не припиняли роботу, пов'язану із збиранням, вивченням та популяризацією такої групи ділових джерел, як подяки ВГК. За сорокорічний період діяльності музею в його фондах акумульовано понад 2 200 музейних предметів, які містять близько 3 800 подяк ВГК². Цей документальний масив постійно

* *Погоріла Тетяна Михайлівна* – завідувач сектору відділу науково-фондової роботи Меморіального комплексу “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років”.

Грамота з подяками ВГК полковнику І. І. Метельову за визволення Запоріжжя, Станіслава, Ужгорода, подолання Карпатського хребта (у переліку з іншими містами).
Фонди МКНМІВВВ. – КН-30199. – Д-673.

поповнюється, атрибується та досліджується, адже має неабияке значення, оскільки використовується в експозиційно-виставковій та комунікаційно-освітній роботі Меморіалу.

В енциклопедичній і довідковій літературі з історії Другої світової війни обмаль інформації щодо питань про подяки ВГК. Невелика стаття “Вітальні накази” міститься в енциклопедії “Великая Отечественная война 1941–1945 гг.”³. У 2006 р. виданий каталог-довідник дослідників Є. В. Позднишева і В. Г. Лазаренка “Благодарности Верховного Главнокомандующего”, в якому здебільшого зі-

брані подяки, датовані переможним 1945 р.⁴.

З огляду на окреслене вище завданням пропонованої статті є виявлення, класифікація і дослідження подяк ВГК, що зберігаються у фондозбірні Меморіального комплексу, визначення їхньої значимості й ролі в переможній ході Червоної армії під час визволення окупованої нацистськими загарбниками України.

Під час сталінградського наступу 18 грудня 1942 р. воїни Південно-Західного фронту увійшли на територію України. Війська 573-го стрілецького полку 195-ї стрілецької дивізії 1-ї гвардійської армії визволили перший населений пункт України – с. Півнівку Міловського району Ворошиловградської (нині Луганської) області. Вирішальне значення для долі України мала Курська битва, яка закінчилася визволенням Харкова. З її завершенням створилися умови для широкого наступу Червоної армії на всьому південному крилі радянсько-німецького фронту. Грудень 1942 р. – жовтень 1944 р. характеризуються проведенням 20 бойових операцій і кампаній, у тому числі таких визначних, як форсування Дніпра та визволення Києва, великомасштабне оточення військ противника під час Корсунь-Шевченківської битви, вирішальні

Житомирсько-Бердичівська, Рівненсько-Луцька, Кримська, Львівсько-Сандомирська, Карпатсько-Ужгородська та інші наступальні операції, що в сукупності вилилося в тривалу й масштабну битву за визволення України⁵. 28 жовтня 1944 р. Червона армія визволила від нацистських загарбників територію сучасної України (нині територія Автономної Республіки Крим, анексована Російською Федерацією). Три мільйони військовослужбовців полягли в боях на території України⁶.

Збірник “Приказы Верховного Главнокомандующего в период Великой Отечественной войны Советского Союза” містить автентичні тексти 375 наказів ВГК, у тому числі 88 наказів ВГК за період від 23 серпня 1943 р. до 27 жовтня 1944 р. частинам і з'єднанням, що брали участь у визволенні української території⁷. Слід зауважити, що не всі накази ВГК містили подяки. Це, зокрема, такі накази: № 16 від 18 вересня 1943 р., № 18 від 19 вересня 1943 р., № 23 від 23 вересня 1943 р., № 35 від 23 жовтня 1943 р., №№ 40, 41, 42 від 17 листопада 1943 р., № 47 від 6 грудня 1943 р.⁸. За відмінні бойові дії військовим частинам надавалися почесні найменування визволених міст (наприклад, “Лубенські”, “Пирятинські”, “Верхньодніпровські” тощо), за форсування р. Дніпро – “Дніпровські”.

Подяки ВГК вважалися наймасовішою формою заохочення часів війни. Вони свідчили про те, що кожний військовослужбовець, який відзначився в бою за визволення міста і чия частина була відзначена в наказі ВГК, одержував подяку від командира з'єднання або начальника політвідділу. Особовому складу частин і з'єднань, які одержали подяки, що містилися у вітальних наказах, видавалися спеціальні іменні бланки, в яких указувалися дати, номери наказів, завірені підписами командира військової частини та печаткою. Подяки ВГК видавалися різними військовими формуваннями (полк, бригада, дивізія, армія, фронт, політуправління, Військова рада). Затвердженої форми подяк не було, армійські друкарні друкували їх на власний розсуд. Вони виготовлялись у вигляді книжечок або листівок, кольорових або чорно-білих грамот і текстових довідок з однотипним друкарським текстом, заповнювались машинописом або власноруч (нерідко в окремих документах трапляються неточності в географічних назвах, номерах і датах наказів про оголошення подяк ВГК). Іноді офіцерам подяки заносили в особові справи, а рядовим бійцям – у червоноармійські або червонофлотські книжки. Такі документи у фондозбірні музею трапляються в обмеженій кількості. Наприклад, подяки ВГК за участь у визволенні Нікополя (наказ № 72 від 8 лютого 1944 р.), Миколаєва (наказ № 96 від 28 березня 1944 р.), Одеси (наказ № 103 від 10 квітня 1944 р.) вписані до червоноармійської книжки сержанта К.С. Дронової, санінструктора 62-ї інженерно-саперної бригади 8-ї гвардійської армії 3-го Українського фронту⁹.

У фондах музею зберігається 531 музейний предмет, що налічує 687 подяк із вітальними наказами ВГК про визволення України. Документи належали 474 військовослужбовцям різних родів військ, представникам різних армій і фронтів, зокрема 192 бійцям рядового і сержантського складу, 275 офіцерам і 7 генералам. З них – 45 документів із 63 подяками ВГК належали 29 Героям Радянського Союзу – учасникам визволення України¹⁰.

Заохочувальні документи з подяками ВГК можна умовно поділити на такі тематичні групи: за визволення міст (найбільша за кількістю оголошених подяк ВГК), форсування водних перешкод, вихід на державний кордон, оточення й знищення ворожих угруповань, прорив укріплених оборонних смуг, подолання Карпатського хребта.

За формою заохочувальні документи доцільно поділити на такі різновиди: “подяки”, “довідки-подяки”, “грамоти-подяки”.

Різновид “подяки” можна вирізнити на документи, у яких ідеться про одне визволене місто, чи групі подяки з двома або кількома визволеними від ворога містами. У фондах Меморіалу зберігається 302 документи, які містять подяки ВГК за визволення українських населених пунктів¹¹. Характерною особливістю цих документів є те, що ключового слова в назві інколи взагалі немає, проте чітко простежується їхній зміст. Здебільшого в подяках читаємо: “За участь у боях, за відмінні бойові дії Вам оголошені подяки” (подяка Герою Радянського Союзу, старшому лейтенанту Ф. Н. Григор’єву); “Вам Верховний Головнокомандувач Маршал Радянського Союзу товариш Сталін оголосив подяку” (подяка Герою Радянського Союзу старшому лейтенанту Я. Д. Хардикову) тощо¹².

Бланки “подяк” з однотипним текстом оформлялись згідно з приналежністю частин або з’єднань до певного роду збройних сил, мали відповідне художнє оформлення: фрагменти бою, зображення воїнів різних родів військ, різноманітної військової техніки, нагород, прапорів, портретів Й. В. Сталіна або В. І. Леніна та ін. – і були виготовлені чорно-білим або кольоровим друком. До цього різновиду документів належать подяки ВГК за визволення Кіровограда, Новоукраїнки, Первомайська старшого лейтенанта медичної служби О. Т. Пересунько, за визволення Донбасу та його обласного центру м. Сталіно (нині – м. Донецьк) сержанта Г. Л. Воронкова тощо¹³.

У фондах Меморіального комплексу зберігається 185 “довідок-подяк” ВГК за визволення України¹⁴. Здебільшого вони невеликого формату, мають спрощене художнє оформлення або взагалі без нього, а також містять однотипний текст (наприклад, “Верховний Головнокомандувач Маршал Радянського Союзу т. Сталін оголосив подяку”). Зрідка тексти “довідок-подяк” друкувалися на машинці або власноруч, однак їхня значимість від цього не зменшувалася (зокрема, “довідка-

Довідка з подякою
ВГК майору
М. С. Андрєєву
за визволення
Черкас.
Фонди КНМІВВВ. –
КН-38795. – Д-8655.

подяка” за визволення Києва Героя Радянського Союзу, старшого сержанта І. Й. Радайкіна виконана рукописом; “довідка-подяка” за визволення Здолбунова, Рівного, Дубна, Кремінця Героя Радянського Союзу, старшини П. О. Трайніна виконана машинописом¹⁵.

Переважно в тексті йдеться про одну подяку, однак трапляються “довідки-подяки” з двома або кількома подяками ВГК (довідка з подякою ВГК за подолання Карпатського хребта полковника Б. П. Сацюка, довідка з подяками ВГК за визволення Харкова, Полтави, Кременчука, Кіровограда, Первомайська капітана І. М. Мишка тощо)¹⁶.

Документів різновиду “грамоти-подяки” у фондах музею налічується 44 музейні одиниці, які містять подяки ВГК за відмінні бойові дії на території України¹⁷. Серед цієї кількості трапляються грамоти, датовані 1944 р., проте більшість із них видані вже після закінчення війни, а також з нагоди демобілізації військовослужбовця. Як правило, “грамоти-подяки” містять по декілька вітальних наказів ВГК, проте трапляються бланки, у яких указано одне або два визволені міста. За своїм художнім оформленням “грамоти-подяки” багатокольорові, на них зображені портрети В. І. Леніна і Й. В. Сталіна, лаврові вінки і гвардійські стрічки, прапори, нагороди, стрілецька зброя, Кремлівська вежа тощо. “Грамоти-подяки” вирізняються збільшеним форматом (близько 31,5x23,5 см і більше). Здебільшого текст цих документів починається словами: “Учаснику Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років”. Такі “грамоти-подяки” належали лейтенанту Л. Я. Вербову за визволення Києва, Житомира, Коростеня, Козятина, Проскурова, Тернополя, Львова (у переліку з іншими містами); капітан-лейтенанту О. П. Радченку за визволення Феодосії тощо¹⁸.

Одним із перших українських міст, за визволення якого була оголошена подяка ВГК, стало місто Харків (уперше визволено 16 лютого

1943 р.)¹⁹. Подяка оголошена військовослужбовцям згідно з наказом ВГК № 4 від 23 серпня 1943 р.²⁰. У фондах Меморіального комплексу зберігається 24 документи з подяками ВГК за відмінні бойові дії під час визволення Харкова, серед яких подяка Героя Радянського Союзу генерал-майора А.І. Лосєва, командира 72-ї гвардійської стрілецької дивізії 7-ї гвардійської армії Степового (від жовтня 1943 р. – 2-го Українського) фронту²¹. З'єднання відзначилося під час визволення Харкова, форсування Дніпра в районі с. Бородаївка Верхньодніпровського району Дніпропетровської області. За успішне виконання завдання і виявлені при цьому мужність, відвагу та уміння керувати військами в складних умовах генерал-майору А. І. Лосєву було присвоєно звання Героя Радянського Союзу²².

Слід зауважити, що окремі міста України радянським військам довелося визволяти двічі, тричі, а то й чотири рази. Зокрема, це стосується Лозової, яка визволялася чотири рази (16 вересня 1943 р., уперше визволено 27 січня 1942 р., удруге – 11 лютого 1943 р., утретє – 9 березня 1943 р.), тричі визволялося Барвінкове (9 вересня 1943 р., уперше визволено 23 січня 1942 р., удруге – 3 лютого 1943 р.); двічі – Коростень (29 грудня 1943 р., уперше визволено 17 листопада 1943 р.), Житомир (31 грудня 1943 р., уперше визволено 12 листопада 1943 р.), Радомишль (26 грудня 1943 р., уперше визволено 11 листопада 1943 р.), Феодосія (13 квітня 1944 р., уперше визволено 31 грудня 1941 р.) тощо²³.

Проте двічі подяка ВГК оголошувалася за визволення Житомира (накази № 39 від 13 листопада 1943 р. і № 53 від 1 січня 1944 р.)²⁴.

Такими подяками ВГК був заохочений Герой Радянського Союзу, капітан В.М. Молчанов – командир винищувально-протитанкової батареї 51-ї гвардійської танкової бригади 6-го гвардійського танкового корпусу 3-ї гвардійської танкової армії 1-го Українського фронту. У документі значиться: “Від 30 грудня 1943 р., а також від 1 січня 1944 р. за прорив оборони німців у районі Коростеня, Житомира, Козятина і за повне визволення міста Житомира всьому особовому складу вашого з'єднання, у тому числі і Вам, двічі оголошена подяка”²⁵. До речі, цей документ підписаний двічі Героєм Радянського Союзу, генерал-майором танкових військ В. С. Архиповим. Капітан В. М. Молчанов за форсування Дніпра в районі с. Григорівка Канівського району Черкаської області удостоєний звання Героя Радянського Союзу. За визволення Києва та прикриття дороги Житомир – Київ нагороджений орденом Червоного Прапора²⁶.

Необхідно зазначити, що ступінь значущості документа залежить від звання та посади особи, яка підписала документ. Це стосується, зокрема, документів, що містять підписи Героїв Радянського Союзу. Такі документи з подяками ВГК за визволення України у фондах музею зберігається 35 одиниць, зокрема 2 документи містять підписи двічі

Героїв Радянського Союзу генерал-майора В. С. Архипова і генерал-лейтенанта О. І. Родимцева; 11 – Героя Радянського Союзу, Народного героя Югославії, генерал-майора А. Н. Вітрука; 22 – Героїв Радянського Союзу генерал-полковника М. П. Пухова, генерал-полковника С. Г. Руденка, генерал-майора П. П. Берестова, генерал-майора С. С. Волкенштейна, підполковника Л. І. Куриста та інших²⁷.

У цьому сенсі унікальними є подяки ВГК Героя Радянського Союзу майора А. М. Войтекайтеса, командира 166-го гвардійського штурмового авіаційного полку 10-ї гвардійської штурмової авіаційної дивізії 17-ї повітряної армії 3-го

Українського фронту, за визволення Києва (наказ № 37 від 6 листопада 1943 р.), Шепетівки (наказ № 73 від 11 лютого 1944 р.), Звенигородки, Шполи, Сміли, Богуслава, Канева (наказ № 68 від 3 лютого 1944 р.), Ізяславля, Шумська, Ямполья, Острополя (наказ № 79 від 5 березня 1944 р.), підписані Героєм Радянського Союзу, Народним героєм Югославії, генерал-майором авіації А. Н. Вітруком, командиром дивізії, яка пройшла бойовий шлях від Сталінграда до Києва, визволяла Правобережну Україну²⁸. У період війни майор А. М. Войтекайтес здійснив 119 бойових вильотів на штурмування опорних пунктів, переправ, скупчення військ противника. За виявлену мужність удостоєний звання Героя Радянського Союзу, нагороджений трьома орденами Червоного Прапора, орденом Вітчизняної війни 1-го ступеня, Червоної Зірки²⁹.

Особливо цінними є документи з подяками ВГК, які можна зраховувати до ступеня раритетних, оскільки вони є рідкісними й цінними музейними предметами.

Такими є дві, пошкоджені осколком снаряда, “подяки” за визволення Бахмача (наказ № 10 від 9 вересня 1943 р.) і Києва (наказ № 37 від 6 листопада 1943 р.) Героя Радянського Союзу капітана Ю.Д. Сергеева, офіцера розвідки 159-го артилерійського полку 75-ї стрілецької

Подяка ВГК полковнику В. І. Артем'єву за визволення Звенигородки, Шполи, Сміли, Богуслава, Канева.
Фонди МКНМІВВВ. – КН-30973. – Д-6823.

дивізії 60-ї армії 1-го Українського фронту³⁰. Ю. Д. Сергєєв – учасник Курської битви, визволення Лівобережної України, Києва (район Димера) та Житомира. Під час кровопролитних боїв під Берліном у квітні 1945 р. осколком німецького снаряда була пошкоджена його польова сумка з документами. За виявлену мужність і особисту відвагу удостоєний звання Героя Радянського Союзу, нагороджений орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни 1-го ступеня³¹.

До рідкісних заохочувальних документів із подяками ВГК можна зарахувати й ті, що зберігаються у фондах музею в одиничних примірниках. Безперечний інтерес викликає довідка з подякою ВГК за форсування р. Інгулець і визволення районного центру Новий Буг Миколаївської області (наказ № 80 від 9 березня 1944 р.). Цей документ належить Герою Радянського Союзу, сержанту медичної служби М. С. Шкарлетовій, санінструктору 170-го гвардійського стрілецького полку 57-ї гвардійської стрілецької дивізії 8-ї гвардійської армії 3-го Українського фронту³². На фронті жінка-воїн від жовтня 1943 р. Брала участь у визволенні Правобережної України. У жорстоких боях під час прориву оборони противника на рубежі р. Дністер, ризикуючи власним життям, винесла з поля бою 45 поранених бійців, забезпечила їхню евакуацію в тил. 57-ма стрілецька дивізія за визволення Нового Бугу отримала почесне найменування “Новобузька”. М. С. Шкарлетова удостоєна звання Героя Радянського Союзу, нагороджена орденом Червоної Зірки³³.

У фондах Меморіального комплексу лише два документи з подякою ВГК за визволення Кам'янця-Подільського (наказ № 95 від 27 березня 1944 р.). Одна з них належить Герою Радянського Союзу молодшому лейтенанту Я. Д. Хардикову, командирі вогневого взводу 3-ї батареї артилерійського дивізіону 29-ї гвардійської мотострілецької бригади 4-ї танкової армії 1-го Українського фронту³⁴. Брав участь у Проскурівсько-Чернівецькій наступальній операції, відзначився в боях за Кам'янець-Подільський. На підступах до р. Смотрич воїн забезпечив захоплення переправи, у вуличних боях під час визволення Львова учетверте зазнав поранення. За мужність і відвагу, виявлені в бою, йому присвоєно звання Героя Радянського Союзу³⁵.

Вагомою в дослідницькому полі, а також у музейному аспекті є довідка з подяками ВГК у переліку з іншими наказами ВГК за “вихід на державний кордон” (наказ № 101 від 8 квітня 1944 р.), за визволення Ужгорода (наказ № 207 від 27 жовтня 1944 р.). Згаданий документ належав генерал-майору Ф. О. Прохорову, командирові 24-ї стрілецької дивізії 18-ї армії 1-го Українського фронту, і представлений в експозиційному залі музею³⁶. Бійці під командуванням генерал-майора Ф. О. Прохорова брали участь у визволенні Харкова, Донбаської операції, відзначилися у Житомирсько-Бердичівській, Проскурівсько-

Чернівецькій, Львівсько-Сандомирській, Східно-Карпатській, Західно-Карпатській операціях, одними з перших вийшли на державний кордон СРСР з Румунією³⁷.

У музейному зібранні привертає увагу документ із подякою ВГК за визволення Вінниці (наказ № 90 від 20 березня 1944 р.) лейтенанта М. М. Шейка, командира взводу 1010-го артилерійського полку 24-ї стрілецької дивізії 38-ї армії 1-го Українського фронту³⁸. У боях під Харковом лейтенант М. М. Шейко потрапив у оточення, після виходу з якого був зарахований рядовим у штрафний батальйон. Брав участь у визволенні Києва, Фастова, Вінниці та інших міст України, нагороджений орденом Червоної Зірки; у 1944 р. поновлений у званні лейтенанта³⁹. За відмінні бойові дії особового складу 241-ї стрілецької дивізії надано почесне найменування “Вінницької”, військовослужбовцям оголошена подяка.

У Героя Радянського Союзу старшого лейтенанта Х.Н. Григор'єва, командира артилерійської батареї 235-го винищувально-протитанкового артилерійського полку 29-ї гвардійської винищувально-протитанкової артилерійської бригади 10-го гвардійського Уральсько-Львівського танкового корпусу 4-ї танкової армії 1-го Українського фронту, є документ з подяками ВГК за Тернопіль (наказ № 109 від 15 квітня 1944 р.), за прорив оборони німців на львівському напрямі (наказ № 140 від 18 липня 1944 р.), за визволення Львова (наказ № 154 від 27 липня 1944 р.), подолання Карпатського хребта (наказ № 198 від 18 жовтня 1944 р.)⁴⁰. Старший лейтенант Х.Н. Григор'єв – учасник Київської наступальної і оборонної операцій, визволення Правобережної України. За визволення Львова 10-му гвардійському танковому корпусу було надане почесне найменування “Львівського”, а всім учасникам цих боїв, зокрема й старшому лейтенанту Х.Н. Григор'єву, була оголошена подяка ВГК⁴¹.

Таким чином, серед заохочувальних документів із подяками ВГК, які зберігаються у фондозбірні Меморіального комплексу, переважають подяки за визволення столиці України – Києва (наказ № 37 від 6 листопада 1943 р.) – 33, Львова (наказ № 154 від 27 липня 1944 р.) – 26, за участь у боях за Звенигородку, Шполу, Смілу, Богуслав, Канів (наказ № 68 від 3 лютого 1944 р.) – 31, подолання Карпатського хребта (наказ № 198 від 18 жовтня 1944 р.) – 25 тощо. В одиничних примірниках представлені подяки ВГК за визволення Роздільної (наказ № 100 від 5 квітня 1944 р.), Мукачєвого (наказ № 206 від 26 жовтня 1944 р.), прорив оборони німців на західному березі р. Інгулець і визволення Нового Бугу (наказ № 80 від 9 березня 1944 р.). В обмеженій кількості налічується подяк ВГК за визволення Мелітополя (наказ № 34 від 23 жовтня 1943 р.), Херсона (наказ № 83 від 13 березня 1944 р.), Ужгорода (наказ № 207 від 27 жовтня 1944 р.) тощо. Немає документів

з подяками ВГК за визволення Овруча (наказ № 45 від 19 листопада 1943 р.), Жмеринки (наказ № 87 від 18 березня 1944 р.), Сарн (наказ № 58 від 12 січня 194 р.), Коломиї (наказ № 97 від 29 березня 1944 р.), Білгорода-Дністровського (наказ № 171 від 23 серпня 1944 р.)⁴².

Отже, колекція подяк ВГК за визволення України, яка зберігається у фондозбірні Меморіального комплексу, свідчить, що цей різновид діловодних джерел є незамінною важливою базою для обґрунтованого вивчення історичних подій періоду воєнного лихоліття. Це надзвичайно цінні й унікальні документи, що містять широку, різноманітну за змістом інформацію, відтворюють етапи бойових дій у переможній ході Червоної армії під час визволення окупованої нацистськими загарбниками України, дають змогу реконструювати до певної міри бойовий шлях військових частин. Видані конкретному військовослужбовцю за успішно виконане завдання під час визволення того чи іншого міста, ці захоплювальні документи є переконливим свідченням масового героїзму радянських військовослужбовців, виявленого в роки війни.

Актуальним завданням залишається подальша акумуляція в музейному фондовому зібранні такого різновиду діловодних джерел, як подяки ВГК, складання каталогізованих покажчиків та створення різноштибних довідників. Це сприятиме поглибленому та всебічному вивченню історичних фактів і подій Другої світової війни, конструюванню та збереженню історичної пам'яті.

¹ Приказы Верховного Главнокомандующего в период Великой Отечественной войны Советского Союза / Сборник. – М.: Воениздат, 1975. – С. 9.

² Підраховано за групами зберігання “Документи” і “Листівки” фондів Меморіального комплексу “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років” (далі – Фонди МКНМІВВВ).

³ Великая Отечественная война 1941 – 1945 гг. / Энциклопедия. – М.: “Советская энциклопедия”, 1985. – С. 567.

⁴ Благодарности Верховного Главнокомандующего / Каталог-справочник. – К.: Издатель Позднышев, 2006.

⁵ Коваль М. В. Україна: 1939–1945. Маловідомі і непрочитані сторінки історії. – К.: Вища школа, 1995. – С. 190.

⁶ Патриляк І. К. Боровик М. А. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду. – Ніжин, ПП Лисенко М. М., 2010. – С. 163.

⁷ Приказы Верховного Главнокомандующего... – С. 9.

⁸ Там же. – С. 41–43; 47–48; 64–65; 74–75; 81–82.

⁹ Червоноармійська книжка К.С. Дронової // Фонди МКНМІВВВ. – КН-200865. – Д-31017.

¹⁰ Підраховано за групами зберігання “Документи” і “Листівки” // Там само.

¹¹ Там само.

¹² Подяка ВГК Ф.Н. Григор'єва // Там само. – КН-150269. – Д-22535; Подяка ВГК Я. Д. Хардикова // Там само. – КН-110179. – Д-18011.

¹³ Подяка ВГК О. Т. Пересунько // Там само. – КН-199749. – Д-30575; Подяка ВГК Г. Л. Воронкова // Там само. – КН-14403. – Д-3016.

¹⁴ Підраховано за групами зберігання “Документи” і “Листівки” // Там само.

¹⁵ Довідка-подяка ВГК І. Й. Радайкіна // Там само. – КН-14376. – Д-3008; Довідка-подяка ВГК П. О. Трайніна // Там само. – КН-42559. – Д-9707.

¹⁶ Довідка-подяка ВГК Б. П. Сацюка // Там само. – КН-61391. – Д-13007; Довідка-подяка ВГК І. М. Мишка // Там само. – КН-25215. – Л-2226.

¹⁷ Підраховано за групами зберігання “Документи” і “Листівки” // Там само.

¹⁸ Грамота-подяка ВГК Л. Я. Вербова // Там само. – КН-149944. – Д-22955; Грамота-подяка ВГК О. П. Радченка // Там само. – КН-196432. – Д-29383.

¹⁹ Україна. Хроніка визволення: дослідження, документи, свідчення / Ін-т історії України НАН України, Меморіальний комплекс “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років”; редкол.: Легасова Л. В. (кер. проекту) та ін. – К.: Аеростат, 2014. – С. 238.

²⁰ Приказы Верховного Главнокомандующего... – С. 18.

²¹ Підраховано за групами зберігання “Документи” і “Листівки” // Фонди МКНМІВВВ; Подяка ВГК А. І. Лосєва // Там само. – КН-47327. – Д-10516.

²² Лосєв А. І. Генеральний каталог Меморіального комплексу “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років” (далі – Генеральний каталог МКНМІВВВ).

²³ Україна. Хроніка визволення... – С. 115, 230, 237, 150, 152.

²⁴ Приказы Верховного Главнокомандующего... – С. 72–73; 93–95.

²⁵ Подяка ВГК В. М. Молчанова // Фонди МКНМІВВВ. – КН-18524. – Д-4127.

²⁶ Молчанов В. М. Генеральний каталог МКНМІВВВ.

²⁷ Підраховано за групами зберігання “Документи” і “Листівки” // Фонди МКНМІВВВ.

²⁸ Подяки ВГК А. М. Войтекайтеса // Там само. – КН-81251. – Д-15594; КН-81253. – Д-15596; КН-81252. – Д-15595; КН-81254. – Д-15597.

²⁹ *Войтекайтес А. М.* Генеральний каталог МКНМІВВВ.

³⁰ Подяки ВГК Ю. Д. Сергєєва // Фонди МКНМІВВВ. – КН-111959. – Д-18205; КН-111956. – Д-18202.

³¹ *Сергєєв Ю. Д.* Генеральний каталог МКНМІВВВ.

³² Довідка-подяка ВГК М. С. Шкарлетової // Фонди МКНМІВВВ. – КН-208851. – Д-33618.

³³ *Шкарлетова М. С.* Генеральний каталог МКНМІВВВ.

³⁴ Подяка ВГК Я. Д. Хардикова // Фонди МКНМІВВВ. – КН-110179. – Д-18011.

³⁵ *Хардигов Я. Д.* Генеральний каталог МКНМІВВВ.

³⁶ Довідка-подяка ВГК Ф. О. Прохорова // Фонди МКНМІВВВ. – КН-165669. – Д-22879.

³⁷ *Прохоров Ф. О.* Генеральний каталог МКНМІВВВ.

³⁸ Подяка ВГК М. М. Шейка // Фонди МКНМІВВВ. – КН-187733. – Д-27153.

³⁹ *Шейко М. М.* Генеральний каталог МКНМІВВВ.

⁴⁰ Подяка ВГК Ф. Н. Григор’єва // Фонди МКНМІВВВ. – КН-150269. – Д-22535.

⁴¹ *Григор’єв Ф. Н.* Генеральний каталог МКНМІВВВ.

⁴² Підраховано за групами зберігання “Документи” і “Листівки” // Фонди МКНМІВВВ.

Проанализованы благодарности ВГК за освобождение Украины как уникальный источник на основе материалов фондов Мемориального комплекса; при помощи источниковедческого анализа осуществлена классификация и определена их значимость.

Ключевые слова: Мемориальный комплекс “Национальный музей истории Великой Отечественной войны 1941–1945 годов”; благодарности ВГК за освобождение Украины; Вторая мировая война; исторический источник.

The article analyses the Supreme Command acknowledgements for the liberation of Ukraine as a unique historical source on the base of documents of the Memorial Complex “The National Museum of the Great Patriotic War of 1941-1945”. Also author gives their classification, defines their value using the analysis of sources.

Key words: the Memorial Complex “The National Museum of the Great Patriotic War of 1941–1945”; the Supreme Command acknowledgements for the liberation of Ukraine; the World War II; the historical source.